

Lakodalmi kurjantások.

(*Motivum- és típus-tanulmány.*)*

Ez a dolgozat célja szerint szorosan kapcsolódik az Ethnographia utóbbi évfolyamaiban megjelent következő című vizsgálódásaimhoz: Magyar népmonda-típusok és tipikus motivumok (33. k.), Népi találós kérdéseinek szerkezete (34.), A kortesnótákról (36.), Történeti népmondáink (34—38.)¹ Rátótiadák (37.), Falucsúfolóink. (38.). Céлом volt velük a magyar folklóre fajait s ezek motivumait és típusait megállapítani, mert bizony még mindig nem tudjuk: miféle önálló s ezen belül miféle alcsoportjai vannak a magyar folklórenak,² — nem ismerjük egyetlen fajnak sem a néplélekkel és népélettel való összefüggését, — nem ismerjük egyetlen faj tárgykörét, motivumait és típusait.

*

Lakodalmi kurjantásoknak nevezzük azokat a lakodalomra, lakodalmi menetre és házasesetre vonatkozó rigmusokat, amelyek a menyegzői menetben résztvevők vagy a nézők szájáról elhangzanak. Megkezdődnek már a lakodalmas házból való kiinduláskor a kapuban, folytatódnak a templomig haladva, újra felzúgnak hazamenet, majd a menyasszonyért menve és ezt ura házához vezetve; de ezeken kívül megvannak a külön lakodalmi táncszók is.

S a helyzet szerint, amelyben elhangzanak, 16 főcsoportba rendezhetők.

1. *Menetindítók.* Elkiáltásuk a kapuban néhol az első koszorúslány köteleessége.¹ Indulásbejelentők:

Piros rózsa borulóba,
mostan vagyunk indulóba.²

¹ Bessenyő, Ethn. 16 : 152. — ² Szalonta, NGy. 14 : 124., Göcsej, Ethn. 11 : 132.

2. *Célbejelentők.* Elindulás után, menet közben annak hangoztatása, hogy a menet esküvőre vonul. Nagy részük egyszerűen csak éppen ez:

Madár száll a fatetőre,
mos megyünk az esketőre.¹
Aranybárány, aranykos,
esküvőre megyünk most.²
Három fertá tizenégyre,
mos menünk az esküvőre.³

* Felolvasás a Magyar Néprajzi Társaság 1929. márc. 20. tartott ülésén.

¹ Ez — nem tőlem függő okok miatt — a török kor közepén abban maradt.

² V. ö. 1928-ban megjelent Tájékoztató-m I. §-át a Sebestyén-Bán 1912-iki Tájékoztatójával.

Vagy a vőlegényre, menyasszonyra mutatva:

Sárgarigu kalickábo,
vőlegín jár az uccábo.⁴
Füstölög a hegy föle,
menyasszont viszünk ére.⁵
Sárga murok, petrézsejem,
ez a lőján főrhez megyen.⁶
Borbásszegi kertészkerbe,
piros rózsza nyillik benne;
piros rózsát leszakasztom:
most esküszik a menyasszony.⁷

De ez egyszerű célbejelentők mellett néha humoros körülírásokat is hallhatunk. Egy részük csak a menyasszonyra vonatkozik:

Menyasszónynak gyöngy a nyakán,
nem lesz többet koszorúslány.⁸
Ma menyasszony, holnap asszony,
holnapután komámasszony;
esztendőre vagy kettőre
szüksége lesz a bölcsőre.⁹
Megálljunk az utcasarkon,
hadd hugyozzék a menyasszony.¹⁰

Más részük meg a vőlegényre:

Ez az ucca szűk ucca,
rozmaréngszál haséttya;
ha haséttya, ha nem is,
belemenünk azér is.¹¹
Kiesi járom, küs ökor,
mös fogják bé először:
még ma mindönt ésszetör.¹²

De van, amely mindkettőt, a vőlegényt és menyasszonyt is megemlíti:

Tulipán szárostú,
vőlegín párostú.¹³

¹ Szadonta NGy. 14 : 124., beréksziére, Göcsej, Ethn. 8 : 467., 11 : 132., Gönczi 336. — ² Baja, Nyr. 29 : 95., Bács mon. 348., Egy szem búza, egy szem rozs, Batonya, KálmK. 2 : 160. — ³ Körmened, Nyr. 2 : 469., Órség, uo. 4 : 380., Bessenýó, Ethn. 16 : 152. — ⁴ Göcsej, Gönczi 336. — ⁵ Göcsej, Nyr. 8 : 467., Ethn. 11 : 131., Gönczi 336. — ⁶ Diószad, Nyr. 28 : 381. — ⁷ Göcsej, Ethn. 11 : 132. — ⁸ Kiskanizsa, Ethn. 7 : 191., Szombathely, Nyr. 16 : 329., Somogy mon. 209. — ⁹ Miriszló, Lázár 90., Órség, Nyr. 4 : 380., Fehér m., NGy. 1 : 316. — ¹⁰ Bács mon. 348. — ¹¹ Göcsej, Ethn. 11 : 133., Bessenýó, uo. 16 : 152., Szarvaskend, Nyr. 16 : 430. — ¹² Keresztúrfiszek, NGy. 11 : 450. — ¹³ Göcsej, Nyr. 8 : 468., Ethn. 11 : 133.

3. Párbejelentők. Megnevezik a menyasszonyos házat:

Kis ujjamon a köröm,
Káliékhá az öröm.¹

Megmondják a menyasszony keresztnevét:

A szobának négy szöglete,
menyasszonynak Mari neve.²
Tüzet, vizet a könyhára,
kilenc font húst a fazékba,
hadd szólják a muzsika:
mert menyasszony Zsuzsika.³

Nem ritka azonban a menyasszony vagy vőlegény teljes nevének kikiáltása sem:

Őszi rózsa s tavaszi,
Bürki Zsuzsi hazai.⁴
Cintányér, cimbalom,
Szabó Rózsi menyasszony.⁵
Kukorica szárastú,
Szabó Rózsi párostú.⁶
Cifra pohár, vizedény,
Gál Imre a vőlegény.⁷

¹ Bács mon. 348. — ² Hegyhát vid., Ethn. 11 : 313. — ³ Beregszász, Nyr. 39 : 335. — ⁴ Csíkszentdomokos, Nyr. 39 : 335. — ⁵ Zenta, Nyr. 2 : 420., Bács mon. 348. — ⁶ Uo. — ⁷ Ada, NYF. 37 : 61.

4. *Párdicsérők.* Egy részük az új pár külsejére vonatkozik. Legegyszerűbb alakúak a menyasszonyra a 'szép, gyönyörű, aranyos, ékes' jelzős dícsérők:

Ez az utca véggel erre,
szép menyasszonyt viszünk erre.¹
Aranybárány, aranykos,
szép menyasszonyt viszünk most.²
Abrakos a mi lovunk,
de szép a menyasszonyunk.³
Piros alma gömbölyű,
a menyasszony gyönyörű.⁴
Vöröshajma köserű,
menyasszonyunk gyönyörű.⁵
Egy szem búza, egy szem rozs,
menyasszonyunk aranyos.⁶
Ez az utca tekervényes,
menyasszonyunk igen ékes.⁷

Ugyane dícsérőjelzők néhány adatban a vőlegényre vonatkoztatva is előfordulnak:

Árpocsi⁸ ó, zabkényi⁹ ér,
jaj de szép a vőlegén.⁸
Kövér a mi tehenünk,
de szép a vőlegényünk.⁹
Fehér borsó gömbölyű,
vőlegényünk gyönyörű¹⁰

Ugyancsak ezek közé a pusztá szépséget kifejező párdicsérők közé tartoznak ezek a minden jelző nélkül való határozott kijelentések s körülírások is:

Három icce köleskása,
menyasszonynak nincsen mása.¹¹
Túl a vízőn meg innet,
tégöd a konty megillet.¹²
Esik eső, csakúgy szakad,
egy legénynek szíve hasad.¹³
Fiatal legénhő illik
a menyasszon, úgy tündöklik:
mint az arany, vagy sárgaré, z,
sokká édesebb, mint a méz.¹⁴
Öregpohár ragyogása,
vőlegínnek nincsen párgya.¹⁵

Határozott testi tulajdonságot kiemelő dícsérő rigmusok:

Sárga patkó, réz a széggyé,
menyasszonnak kökén szemé.¹⁶
Ez a kis lány piros alma,
főteszik a sifonérra,
hogy a macska le ne verje:
Fukti András játszon vele.¹⁷
Sárgadinnye, görög divó,
a vőlegény rózsabimbó.¹⁸
Bécsületés egy pár személ,
orcájuk gyöngé, mint a téj.¹⁹

Végül ebbe a csoportba tartoznak a ruhadícsérők is:

Ez az ucca petrezselyem,
a menyasszony talpig selyem.²⁰

A párdicsérők másik nagy csoportja az új pár lelki tulajdonságaira, jellemére vonatkozik. S főképen a menyasszonyéra. S ezek a menyasszonydícsérők igen érdekes jellemtanulmányul szolgálhatnak: megmutatják t. i., hogy milyen leányt keres feleségül a magyar legény. Elsősorban erkölcsileg tisztát:

Fekete a hegy teteje,
fehér a menyasszony feje.²¹
Nem menyecske, hanem lán, z,
pántlika lóg a haján.²²
Csak ek kicsi szúzecke,
ebből lesz a menyecske.²³

Aztán szemérmeset:

A menyasszony arany bárán,
aran bötű van a vállán;
a vőlegén elolvassa:
pirosrózsa nyílik rajta.²⁴

Kedveset, beszédeset, mosolygósat:

Ez az ucca leveles,
menyasszonyunk de kedves.²⁵
Ez az ucca de széles,
menyasszonyunk beszédés.²⁶
Ez az alma karikós,
menyasszonyunk mosolygós.²⁷

Végül szerepelnek még a menyasszony ügyessége, deréksége:

Ez az üveg de üres,
menyasszonyunk de ügyes.²⁸
Balog Gergű fejr házo,
férho mégy az Örzsi lányo;
elíg derik, elíg jó,
elíg jó takarítottó.²⁹
A vőlegény tapogatott,
dérík menyasszonyra kapott.³⁰

és főkép takarékosága:

Ez az ucca kanyarékos,
a menyasszony takarékos.³¹

A vőlegénynél csak a derékséget és jókedvet emelik ki:

Sárgarépa, piros retek,
vőlegényünk derék gyerek.³²
Menyasszonyunk arany bárány,
aranybetű van a vállán;
vőlegényünk sem utolsó,
szeme, szája szép mosolygós.³³

A közös dícsérőkben pedig az egymás iránt való szelídséget:

Ez az erdő de szép erdő,
de szép madár laktya kettő;
sárga citrom a veséje,
nem keserű az epéje.³⁴

¹ Alföld, Koszorú 1864. 2: 19., Nagy 1: 118., Réső 44. — ² Uo. —
³ Bény, Népr. Ért. 1913: 41., Esztergom mon. 82. — ⁴ Szalonta, NGy. 14: 124.,
Kiskanizsa, Ethn. 7: 131., Órség, Nyr., 4: 184. — ⁵ Göcsej, Gönczi 338. —
⁶ Bács mon. 348. — ⁷ Vas mon. 374. — ⁸ Lovászpatoña, NyF. 34: 157. —
⁹ Bény, Népr. Ért. 1913: 41., Esztergom mon. 82. — ¹⁰ Somogy mon. 209. —
¹¹ Szalonta (s. gy.) — ¹² Keresztúrfiszék, NGy. 11: 445. — ¹³ Vas mon. 372.
— ¹⁴ Kiskanizsa, Nyr. 9: 181. — ¹⁵ Szombathely, Nyr. 16: 329. — ¹⁶ Göcsej,
Ethn. 11: 135. — ¹⁷ Baja, Nyr. 29: 95., Zenta, MNY. 2: 420., Bács mon. 348.
— ¹⁸ Szombathely, Nyr. 16: 329. — ¹⁹ Kiskanizsa, Nyr. 9: 181. — ²⁰ Bato-
nya, Kálm.K. 2: 160., Ada, Nyr. 29: 95., Bács mon. 348. — ²¹ Mert csak a
lánynak szabad mirtuszkoszorút tenni a fejére. Szombathely, Nyr. 16: 329.,
Sorkitótfalú, Ethn. 7: 67. — ²² Göcsej, Ethn. 11: 136. — ²³ Miriszló, Lázár
83. — ²⁴ Göcsej, Ethn. 11: 135., v. ö. Abafi—Székely 2: 20. — ²⁵ Baja, Nyr.
29: 95., vagy: Ez a rétes kerekcs, Somogy mon. 209. — ²⁶ Göcsej, Ethn.
11: 135., Gönczi 338. — ²⁷ Somogy mon. 209., Vas mon. 374. — ²⁸ Somogy
mon. 209. — ²⁹ Göcsej, Ethn. 11: 132. — ³⁰ Tokorcs, NyF. 33: 36. — ³¹ Nyr.
29: 94., Somogy mon. 209., Göcsej, Nyr. 8: 468., 11: 135., Gönczi 338., Kör-
mend, Nyr. 2: 469., Lovászpatoña, NyF. 34: 158., Mezőlak, NyF. 17: 61.,

Komárom m., Ethn. 2 : 211. — ³² Kiskanizsa, Ethn. 7 : 191., vagy Sárga csikó, arany nyereg. Nyr. 29 : 94., Somogy mon. 209., Göcsej, Ethn. 11 : 135., Gönczi 337., Szombathely, Nyr. 16 : 329., Vas mon. 374., Csöngye, NyF. 33 : 36. A kocsisra mondva: Vas mon. 372. — ³³ Bessenyő, Ethn. 16 : 152. — ³⁴ Szarvaskend, Nyr. 16 : 430.

5. *Menetdícsérők*. Egy részük magára a lakodalmas menetre vonatkozik:

Piros rózsza, pomádé,
ez a szám a szép parádé.¹
Sárgarépa, csinyát virág,
ez a sereg tiszta virág.²
Ez az utca véggé erre,
de szép csapat mén é erre.³

Más részük pedig személydícsérő, és pedig a nyoszolyólányra:

Koszorúlyán szerelmé
korpábó van kevervő;
miné jobban keverik,
anná jobban szeretik.⁴

a vőfélyre:

Körű csipkís a kötényem,
derik gyerek a vőfőrem.⁵
Fodros szoknyám kilenc szél,
vőfély uram de kevély.⁶
Csinát virág bokréta,
a vőfényem kidugta;
ha kidugta, jól tette,
csolkot kapott érette.⁷

vagy együtt mindkettőre:

Nyoszorúlán még a vőfén
ut tündöklök mind a napfén.⁸

De van néhány öndícsérő is:

Azért vagyok olyan nyalka,
a koszorúm piros tarka.⁹
Azér vagyok ollan víg,
a koszorúm virágzik.¹⁰
Piros az én keszkenóm,
vőfély az én szeretóm.¹¹

Végül a menetdícsérők közé tartoznak a lakodalmások közt haladó kedveshez intézett dícsérő rigmusok is:

Az én rózsám olyan szép,
mint üveg alatt a kép.¹²
Úgy szeretem a szépet,
rúzsmarintom tégedet.¹³
Szeretem a termetedet,
gyöngyből kimetszett mejjedet.¹⁴
Csinált virág bimbója,
szívem vígasztalója.¹⁵

¹ Göcsej, Ethn. 11 : 134., Gönczi 338. — ² Uo. — ³ Ada, Nyr. 29 : 95. — ⁴ Göcsej, Nyr. 8 : 468., Gönczi 11 : 137. — ⁵ Uo. — ⁶ Szalonta. (sgy.) — ⁷ Sor-
kitótfalú, Ethn. 7 : 67. — ⁸ Göcsej, Nyr. 8 : 468., Ethn. 11 : 135., Gönczi 338. —
⁹ Sorkitótfalú, Ethn. 7 : 67. — ¹⁰ Szarvaskend, Nyr. 16:430. — ¹¹ Sorkitótfalú,
Ethn. 2 : 67. — ¹² Miriszló, Lázár 83. — ¹³ Uo. — ¹⁴ Uo. — ¹⁵ Göcsej, Nyr. 8:468.

6. *Hívogatók.* A szeretője háza elé érő lakodalmas az utcára hívja szeretőjét:

Ez az ucca "ére ki,
barna babám, gyere ki.¹
Aki kinéz az ablakon,
talán az az én galambom;
rikojeds el, babám, magadat,
megösmérem a szavadat,
karcsú, vékony derekadat.²

Az ablakba, kiskapuba, utcára gyűlt nézőkhöz szóló biztatók,
hogy csatlakozzanak hozzájuk:

Kopasz csirke, vadliba,
gyere pajtás lagziba.³
Akinek nincs semmi dolga,
jőjjön a lakodalomba.⁴
Ez az élet a gyöngyélet,
kinek tetszik, ide jöhet.⁵
Aki közénk adja magát,
huszas, tallér veri markát.⁶

¹ Abafi—Székely 2 : 160., Göcsej, Ethn. 11 : 131., Gönczi-336. Mezőlak,
NyF. 17 : 61., 34 : 157. — ² Sorkitótfalú, Ethn. 7 : 67. — ³ Bács mon. 348. —
⁴ Szabolcs mon. 164. — ⁵ Bács mon. 348., Szombathely Nyr. 16 : 330., Sor-
kitótfalú, Ethn. 7 : 67.; tulajdonkép verbungos rigmus: Abafi—Székely
2 : 166. — ⁶ Szabolcs mon. 164.

7. *Házasságdicsérők.* A házasság az okos fiatalok jussa.

Ez az ílet minket illet,
nem a régi öregeket.¹
Ez az élet úgy se sok,
használják az okosok.²

Mindenki a lakodalmasokat nézi, közjük kívánczik, a lako-
dalomnak örvend:

Pipafödél, piparéz,
minden ember minket néz.³
Aki miránk bámézkodik,
a lagziba kívánczik.⁴
Akinek most kedve nincsen,
annak egy csepp esze sincsen.⁵

A lakodalmas nép köszönete ezért az érdeklődésért és örömeért:

Jaj de sokan néznek minket,
álgya még az Isten őket.⁶
Aki kinéz az uccáro,

szállon áadás a házaro.⁷
 Aki kiáll az utcára,
 rozmaringszál a markába.⁸

Ugyanilyen, de személyhez szóló hála-dícséreték:

Magas kapú, nagy kutya,
 ott lakik a jó gazda.⁹
 Ez az ucca keskeny árak,
 itt teremnek karesú jányak.¹⁰

Házasságra való biztatók s az elszánás hangoztatásai:

Házassoggyál, ne válogass,
 ne okoskoggy, ne halogass;
 mán biz én nem válogatok,
 tásat vöszök, mihent kapok.¹¹
 Uccu bizony lakodalom,
 magam is megházasodom.¹²
 Ingem, gatyám eladom,
 mégis megházasodom.¹³

A házasságtól óvó gonoszkodók válasz-rigmusa:

A házasság kaloda,
 ne tedd lábodat oda.¹⁴

¹ Tokorcs, NyF. 33 : 36., Lovászpátoma, NyF. 34 : 157. — ² Alföld, Koszorú 1864. 2 : 19., Részó 44., Kiskanizsa, Ethn. 7 : 191., Lovászpátoma, NyF. 34 : 157. — ³ Vas mon. 374. — ⁴ Alföld, Koszorú, 1864. 2 : 19., Részó 44., Batonya, Kálmlk. 2 : 160., Bács mon. 348., Göcsej, Ethn. 11 : 134., Gönczi 330., Csöngé, NyF. 33 : 36., Mezőlak, NyF. 17 : 61. — ⁵ Alföld, Koszorú, 1864. 2 : 19., Részó 44., Visk, Vas. Ujs. 1863 : 371., Részó 334., Rábaköz, Nyr. 18 : 476. — ⁶ Ada, NyF. 37 : 61. — ⁷ Kemenes-Mihályfa, NyF. 33 : 36. — ⁸ Somogy mon. 269. piros róza, Göcsej, Ethn. 11 : 133., Körmend, Nyr. 2 : 469., Szarvaskënd, Nyr. 16 : 430., bazsarózsa, Abafi—Szekely 2 : 100. piros óma, uo. 2 : 99. — ⁹ Debrecen, Népr. Ért. 1912 : 173. — ¹⁰ Jánosfalva, NyF. 29 : 39. — ¹¹ Keresztúrfiszék, NGy. 11 : 451. — ¹² Erd. Közm. 256., Tokorcs, NyF. 33 : 36., v. ö. Lovászpátoma, NyF. 34 : 157., 159. — ¹³ Diósad, Nyr. 28 : 380. — ¹⁴ Kaál, Ethn. 13 : 460.

(Folytatjuk.)

Szendrey Zsigmond.

A békési pásztorok élete a XVIII. században.

(2-ik [közlemény].)

A currenslevél a rendelet közlését nagy cikornyás betűvel kezdi, mondván:

„Következnek a mindenféle pásztoroknak zabolázására s úgy helye élethez szokott fel s alá járó Betyároknak és egyéb gonosztévő személyeknek is hamarabb lejendő kézrekerítésére szerzett Punktomok“. Aztán jönnek egymásután az intézkedések, melyekből csak azokat említjük itt meg, amelyek a pásztorokra vonatkoznak.